

Gustav René Hocke Svět jako labyrint

Vraťme se k motivu labyrintu. Veskrze náboženský manýristický kult, jenž zobrazuje svět jako labyrint a jehož mystagogický, hieroglyfický a esoterický charakter i záliba v nesnadné přístupnosti, nesrozumitelnosti, v paradoxních metaforách a v absurdnostech jsou víc než nápadné, má pansofický základ. Ale jak můžeme lépe pochopit toto metakulturní zaměření než prostřednictvím stálého konfrontačního prožitku dějinných faktů? Nejstaršími labyrinty, o nichž se zmiňuje evropská literatura, jsou labyrinty z Egypta a Kréty. Jeden z nejstarších (egyptský)⁷ popisuje HERODOTOS. Měl 3000 místností a v ústřední, takřka neobjevitelné komoře byli pochováni králové a posvátní krokodýlové.⁸ Pak následují PLUTARCHOVY zprávy o skutcích Theseových, o vůbec nejzáhadnějším labyrintu, o minojském bludišti v Knossu na Krétě. Postavil jej geniální architekt Daidalos. (Daidalos se nazývá hrdina v „jinošském portrétu“ JAMESE JOYCE.) V krétském labyrintu však žila nestvůra (!), Minotauros, napůl člověk, napůl býk (spojení protikladů). Daidalská labyrintová legenda se pravděpodobně vyvinula z náboženských jeskynních kultů kamenné doby. Grotty, jak už víme, daly vznik grotesce, jejíž labyrintická „bludiště“ jsme se pokusili objasnit již v Andělském hradu. V „ornamentálním“ stylu, předchůdci duchovně zploštělého „abstraktního“ umění, se změnila v pseudo-spekulativní lektvar.

Co tedy v podstatě představoval labyrint ve starých kulturách? „Sjednocující“ metaforu pro vypočitatelný a nevypočitatelný faktor ve světě.⁹ Oklíka vede ke středu. Jen nepřímou cestou se dojde k dokonalosti. Základ mnoha egyptských pyramid je řešen labyrinticky. Nedávno se zjistilo, že i půdorys athénské Akropole a AUGUSTOVA mauzolea v Římě byly založeny labyrinticky. Na podlaže orchestry starořeckého divadla v Athénách se našla labyrintická mozaika.

Motiv labyrintu se přímo explozivně vynořil opět v 16. a 17. století a pak ještě mezi roky 1880 a 1950.¹⁰ První kresby kouzelných zahradních labyrintů uveřejnil HANS VREDEMAN DE VRIES v knize *Hortorum viridarium formae* (Antverpy 1583). Labyrinticky řešené zahrady vešly záhy v celé Evropě do módy.¹¹ Patřily k nim všelijaké zčásti ukrývané „monstrozní“ sochy. Není pochyby, že kdyby se odkryl půdorys vily ORSINIOVÝCH v Bomarzu, objevil by se labyrint. Anglický výraz *maze* znamená nejen labyrint, ale také údiv (*stupore*), zmatek vyvolaný něčím nepochopitelným. Angličané charakterizují barokní prózu jako „labyrintickou“. Svět jako labyrint! Nejlépe jej sestavíme z „konkrétních“ (uměleckých a literárních) fragmentů. PARACELUS napsal *Labyrinthus medicorum*, HENRY KING publikoval v roce 1627 báseň, v níž srovnává křivolaký labyrint s životem a hříchem (*The crooked labyrinth is life, it is although sin*). Ted' se však již blížíme k vrcholu: roku 1631 uveřejnil JAN AMOS KOMENSKÝ, v celé Evropě proslulý český polyhistor KOMENIUS (1592–1670), skladbu *Labyrint světa a ráj srdce*. Uvedme si co nejstručněji její obsah: Mladý muž se vydá poznávat svět. Připojí se k němu dva průvodci, Všudybud (Vševěd) a Mámení (Mánil) – zosobňující vypočitatelnost a nevypočitatelnost. Poutník dostane brýle, jimiž vidí všechno „jinak“. Když se tyto brýle sundají, ukáže se pravá podoba světa. Trojlístek dorazí do města se šesti hlavními ulicemi. Ve všech těch ulicích i v zapadlých uličkách „labyrintu“ se poutník setkává s lidmi ve všech myslitelných – ale vždy „převrácených“ – sociálních i psychologických situacích. Nikde, ani na hradě Fortuny (štěstí), ani na hradě Moudrosti (vědění), nenajde uspokojení. Nakonec odhodí brýle mámení a poklekne před Bohem: absolutně nezvratným.¹²

Až se budeme zabývat Prahou RUDOLFA II. a GIUSEPPA ARCIMBOLDA, budeme mít příležitost zmínit se o KAFKOVÍ a jeho románech, o jeho záhadných, „jasně a zřetelně“ nedefinovatelných labyrintických eposech. Nyní si však připomeňme jiného korunního svědka někdejšího manýristického období, Španěla BALTASARA GRACIÁNA. Napsal alegorický román *El criticón* (Nelítostný soudce neboli o obecných lidských nepravostech). Dílo vyšlo poprvé v letech 1651–1657. Hrdina přichází do velkého města, bezpochyby Madridu, tehdy již upadající metropole světové říše. GRACIÁN líčí tedy vlastní prostředí, když píše: „Byl to hotový labyrint, pravé Minotaurovo sídlo. Velké náměstí bylo rozlehlé, bez perspektivy a souměrnosti. Všechny jeho brány byly jen napodobené, ani jedna nebyla otevřená; hojnost věží, více než v Babyloně, a všechny silně vystavené větru.“ „Zmatek připomínal Babylon, špina Lutetii, tj. Paříž, proměny Řím, vulkány Palerme, zatemněnost ducha Konstantinopol, morová epidemie Londýn a zajatci Alžír.“ „Nezabludíme v tom dvorském labyrintu. Nevěř ničemu, co se ti říká, nepřístup na nic, co se od tebe žádá, nedělej nic, co se ti nařizuje.“ „Věř mně, vlk, lev, tygr ani bazilišek se nevyrovná člověku.“

„Celý vesmír se skládá z protikladů a jeho souladnost sestává z neshod.“ „Jedno období stojí proti druhému, dokonce i hvězdy mezi sebou bojují a navzájem se potírají.“ „Na všechny věci na světě se musíme dívat obráceně, abychom je viděli správně.“ Proto volí PARMIGIANINO konvexní zrcadlo, KOMENSKÝ brýle, GRACIÁN kouzelné zrcadlo, v němž se vše zdánlivě přirozené mění v převrácené, který není nic jiného než „labyrint pletich, nepravd a přeludů“.¹³ V Norimberku (abychom uvedli alespoň dva příklady z této doby), domově vrcholně manýristického Pegnitzského pastýřského a květinového řádu a působišti MARINOVA žáka HARSĐÖRFFERA, vzniklo roku 1676 proslulé „zahradní bludiště“, nazývané též „bludný háj“ nebo „bludný les“ – obdoba Bomarza. DANIEL CASPER VON LOHENSTEIN, MARINŮV a GRACIÁNŮV překladatel, z básnil „Nápis na labyrintu“. V prvních verších se říká: „Jak se mýlíte, smrtelníci, majíce bludiště za bludnou cestu, která vás má jen zmást.“ A dává typicky manýristickou dobrou radu: „Kdo však bloudí bludištěm rozumně, najde cestu spásy a pravdy.“ „Labyrint“ připomínají ještě více dva další verše: „Neboť náš mrtvý duch oživne a pozvedne se k Bohu teprve při pohledu na zanikání svého zdánlivého Nic.“ Co je Bůh? „Nekonečně bytí.“